

2- SHO'BA

O'ZBEKISTON VA FINLANDIYA TA'LIM TIZIMLARINING GLOBAL TA'LIM XARITASIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

Mahmudova Dilafruz Baltabayevna

O'zbekiston, Toshkent.

Xalqaro Nordik universiteti v.b dotsenti,

E-mail: dilafruzmakhmudova1974@gmail.com

Annotatsiya: Ta'lim — har bir davlatning rivojlanishida muhim omil bo'lib, u mamlakatlarning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotiga ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston va Finlandiya ta'lim tizimlari, o'zlarining xususiyatlari va yondashuvlari bilan global ta'lim xaritasida alohida o'rin tutadi. Ushbu maqolada har ikki davlatning ta'lim tizimlari tahlil qilingan va ularning global ta'lim jarayonlaridagi ahamiyati ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, O'zbekiston ta'lim tizimi, global ta'lim xaritasi, bolalar, maktabgacha ta'lim, Finlandiyada ilk bolalik ta'limi va tarbiyasi tizimi, "Ilk maktabgacha yoshdagi bolalar ta'limi to'g'risida"gi Qonuni, Maktabgacha ta'lim o'quv rejasining asoslari

МЕСТО И ЗНАЧЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СИСТЕМ УЗБЕКИСТАНА И ФИНЛЯНДИИ НА ГЛОБАЛЬНОЙ КАРТЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: Образование является важным фактором развития каждой страны, оно влияет на социальную, экономическую и культурную жизнь стран. Системы образования Узбекистана и Финляндии со своими особенностями и подходами занимают особое место на мировой карте образования. В данной статье анализируются системы образования обеих стран и показывается их значение в мировых образовательных процессах.

Ключевые слова: образование, система образования Узбекистана, глобальная карта образования, дети, дошкольное образование, система дошкольного образования и воспитания в Финляндии, Закон «О полном образовании детей младшего школьного возраста», учебная программа «Основы дошкольного образования».

THE PLACE AND IMPORTANCE OF THE EDUCATIONAL SYSTEMS OF UZBEKISTAN AND FINLAND IN THE GLOBAL EDUCATION MAP

Abstract: Education is an important factor in the development of every country, it affects the social, economic and cultural life of countries. The education systems of Uzbekistan and Finland, with their characteristics and approaches, occupy a special place on the global education map. This article analyzes the education systems of both countries and shows their importance in global education processes.

Key words: education, education system of Uzbekistan, global education map, children, preschool education, early childhood education and upbringing system in Finland, "Education of children of primary school age complete on" Law, Basics of Preschool Education Curriculum

Global ta'lim tizimi — bu turli mamlakatlar o'rtasidagi ta'lim jarayonlarini birlashtiruvchi va bir-birini to'ldiruvchi umumbashariy tizim. U xalqaro ta'lim standartlari, metodologiyalari va resurslarining almashinuvi, shuningdek, ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan global hamkorlikni o'z ichiga oladi. Global ta'lim tizimining asosiy jihatlari quyidagicha:

1. **Xalqaro standartlar:** Ta'lim sifatini oshirish uchun xalqaro darajada qabul qilingan standartlar va qoidalar.
2. **Hamkorlik:** Mamlakatlar o'rtasida ta'lim sohasida bilim almashinuvi, ilmiy tadqiqotlar va tajriba almashish.
3. **Inkluzivlik:** Har bir inson, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy holatidan qat'i nazar, ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lishi.
4. **Innovatsiyalar:** Ta'limda yangi metodologiyalar, texnologiyalar va yondashuvlarni joriy etish.
5. **Globalashuv:** Ta'lim jarayonlarining global miqyosda ta'siri, madaniyatlararo muloqot va o'zaro anglashuvni rivojlantirish.

Global ta'lim tizimi, shuningdek, Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (SDG) doirasida ta'limni rivojlantirishga qaratilgan harakatlar bilan bog'liq. Bu tizimning maqsadi — barcha insonlar uchun sifatli ta'limni ta'minlash va kelajak avlodlarni zamonaviy chaqiriqlarga tayyorlashdir [4]

Ta'lim global rivojlanishda muhim o'rin tutadi. Har bir mamlakatning ta'lim tizimi, o'ziga xos xususiyatlari va tajribalari bilan boshqa mamlakatlarga ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston va Finlandiya kabi davlatlar o'z ta'lim tizimlarini rivojlantirishda va innovatsiyalarni joriy etishda bir-biridan o'rganish imkoniyatiga ega.

O'zbekiston 35 million ortiq aholisi bilan Osiyo mamlakatlari orasida joylashgan davlatlaridan biri bo'lib, mamlakatda bolalarning 10-12 foizi maktabgacha yoshdagi bolalar bo'lib, ta'lim tizimi yoshlar uchun teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan. Hukumatning yillik byudjetining 10-15 foizdan ortig'i ta'limga sarflanadi [6]

O'zbekiston ta'lim tizimi mustaqillikdan so'ng jadal rivojlanishni boshdan kechirdi. Mamlakatda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro standartlarga moslashtirish va sifatni oshirishga qaratilgan bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi qarori qabul qilinishi, davlatning ta'lim siyosati yosh avlodni tarbiyalash va ularga sifatli ta'lim berish muhimligiga qaratilgan.[1]

Prezident qaroriga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlangan va u quyidagilarni nazarda tutadi:

- maktabgacha ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish;

- bolalarning sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish;
  - maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;
  - maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta'minlash;
  - maktabgacha ta'lim tizimiga maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish;
  - maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning sog'lom va balanslashtirilgan ovqatlanishini, sifatli tibbiy parvarishini ta'minlash;

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini 2019 yilda amalga oshirish bo'yicha «Yo'l xaritasi» bo'yicha maktabgacha ta'lim uzuliksiz ta'limning bosh bo'g'ini bo'lganligi uchun davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan [1] O'zbekistonda ta'limning barcha bosqichlari qamrab olingan bo'lib, maktabdan tortib oliy ta'limgacha ko'plab muassasalar faoliyat yuritadi. Ta'lim dasturlari o'zgarib, innovatsion metodlar va zamonaviy texnologiyalar joriy etilmoqda. Biroq, hozirda kunda e'tibor o'qituvchilar malakasini oshirish va ta'lim resurslarini yaxshilash ustida ko'proq ishlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim asoslari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. **Bolalar rivojlanishi:** Yosh bolalarning fizikal, emosional va aqliy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash.
2. **Ta'lim dasturlari:** Ta'lim muassasalarida foydalaniladigan dasturlar, bolalarning turli qobiliyatlarini rivojlantirishga mo'ljallangan.
3. **O'qituvchilar malakasi:** Maktabgacha ta'lim muassasalarida malakali o'qituvchilarni tayyorlash va ularning doimiy ravishda bilimini oshirish.
4. **O'yin va faoliyat:** Bolalarning o'yin orqali o'rganishini rag'batlantirish, ijodiy faoliyatlarni rivojlantirish.
5. **Sog'lom turmush tarzi:** Bolalar uchun sog'lom ovqatlanish, jismoniy faoliyat va gigiena asoslari.
6. **Oilalar bilan hamkorlik:** Oilalar bilan yaqindan ishlash, ularning ta'lim jarayoniga faol jalb etilishi.
7. **Keng qamrovli ta'lim:** Har xil ijtimoiy, madaniy va etnik guruhlar uchun teng imkoniyatlar yaratish.[5]

Finlandiya ta'lim tizimi dunyoda eng muvaffaqiyatli tizimlardan biri sifatida tanilgan. Bu tizim, asosan, ta'limga yondashuv va o'qitish usullari bilan ajralib turadi. Finlar ta'limni milliy qadriyat sifatida qabul qiladi va o'qituvchilarni jamiyatning eng nufuzli kasblaridan biri deb bilishadi. Finlandiyada ta'lim tizimi, o'qituvchilarning mustaqil yondashuvi, talabalarning o'z qiziqishlariga asoslangan ta'lim olishlari va kam ta'minlangan hududlarga e'tibor berilishi bilan ajralib turadi. Ta'limda innovatsion yondashuvlar, shuningdek, o'zaro hamkorlik va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan ko'plab dasturlar mavjud.

Finlandiyada ilk bolalik ta'limi va tarbiyasi tizimi (ECEC – Early Childhood Education and Care) bolalarni teng imkoniyatlar asosida rivojlantirishni maqsad qilgan bo'lib, har bir bolaga uning o'ziga xos ehtiyojlari va xususiyatlari inobatga olinib ta'lim beriladi.

Maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining maqsadi va shiori: bolada bilim olish quvonchini uyg'otish ekanligi tahsinga sazovordir. Shu bilan birga, mamlakatda maktabgacha ta'limni amalga oshiruvchi o'qituvchilar va xodimlardan yuqori malaka talab etiladi, bu esa ECEC tizimining yuqori sifatini ta'minlaydi.

Finlyandiya ECEC tizimi 1970-yillardan boshlangan, lekin uning asosiy qonuniy asoslari 2000-yilda qabul qilingan "Bolalar ta'limi va parvarishi to'g'risida"gi qonun bilan belgilangan. Ushbu qonun bolalar uchun sifatli ta'lim va parvarishni ta'minlash, ularning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatish maqsadida yaratilgan. Bu tizim keyinchalik doimiy ravishda takomillashtirilgan va yangilanib borilgan.[4]

Finlyandiya maktabgacha ta'lim asoslari:

- Finlyandiya ECECning an'analari
- Tadqiqotga asoslangan ECEC
- Milliy maktabgacha ta'lim dasturi
- Boshqaruv va reglamentlar
- Finlyandiya ECEC tizimida yetakchilik

Dr. Pasi Sahlberg, Finlandiyaning taniqli ta'lim mutaxassisi, maktabgacha ta'limni umr bo'yi ta'limning asosiy poydevori sifatida ko'radi. Uning ta'kidlashicha, san'atga oid fanlar, o'yin va bolalarning o'ziga xos o'qish ehtiyojlari Finlandiya ECEC tizimining ajralmas qismlaridir [3].

Finlyandiya ECEC (Early Childhood Education and Care) tizimi bolalarning 0-6 yoshdagi rivojlanishi va ta'limini ta'minlashga qaratilgan ko'p qirrali tizimdir. Uning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. **Sifatli ta'lim:** ECEC dasturlari bolalarning kognitiv, ijtimoiy va emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Ta'lim jarayonlari bolalarning qiziqishlari va ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etiladi.

2. **Inkluzivlik:** Tizim har xil ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy fonlarga ega bolalarni qamrab oladi. Barcha bolalar uchun bir xil imkoniyatlar yaratishga intiladi.
3. **Oila bilan hamkorlik:** Oila va jamoa o'rtasida yaqindan hamkorlik o'rnatish muhim hisoblanadi. Ota-onalar ta'lim jarayoniga faol jalb qilinadi.
4. **Yuqori malakali mutaxassislar:** ECEC tizimidagi o'qituvchilar va tarbiyachilar yuqori malakaga ega, ularning pedagogik tayyorgarligi va doimiy professional rivojlanishi ta'minlanadi.
5. **Ochiq va qulay muhit:** Bolalar uchun xavfsiz, qulay va ijodiy muhit yaratiladi. Ta'lim jarayoni o'yin orqali amalga oshiriladi, bu esa bolalarning qiziqishini oshiradi.
6. **Qonunchilik va siyosat:** Finlyandiya hukumati ECEC tizimini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi, bu tizimni muntazam ravishda baholaydi va yaxshilash choralarini ko'radi.

Umuman olganda, Finlyandiya ECEC tizimi bolalarning erta rivojlanishini ta'minlash uchun kuchli asoslar va innovatsion yondashuvlar bilan bog'liq.[4]

Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim rejasining asosi Finlandiyaning "Ilk maktabgacha yoshdagi bolalar ta'limi to'g'risida"gi Qonuniga asoslangan holda Finlandiya ta'lim kengashi tomonidan ishlab chiqilgan. Ilk maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim rejasini ishlab chiqishda bolalarning erta ta'lim olish huquqi ilk yosh davridagi ta'lim maqsadlari hamda "Bolalik davridagi ta'lim to'g'risida"gi Qonunga asos qilib olingan [2]. "Ta'lim to'g'risida"gi qonun bilan tartibga solinadigan ilk maktabgacha yoshdagi bolalar ta'limi maktabgacha ta'limning bir qismi hisoblanadi [2].

Finlandiya, 5,5 million aholisi bilan Shimoliy Yevropada joylashgan davlatlaridan biri bo'lib, o'zining sog'liqni saqlash, ta'lim va ijtimoiy xizmatlar tizimi bilan dunyo bo'ylab tanilgan. Mamlakatda bolalarning 7 foizi maktabgacha yoshdagi bolalar bo'lib, ta'lim tizimi yoshlar uchun teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan. Finlandiya ta'limiga davlat byudjetining 12 foizidan ortig'i ajratiladi [4].

Finlandiyada ilk bolalik ta'limi va tarbiyasi (ECEC) tizimini moliyalashtirish mas'uliyati hukumat va mahalliy hokimiyatlar o'rtasida taqsimlangan. Har yili taxminan ikki yarim milliard yevro ECECga ajratiladi, bu esa bolalar parvarishlash xizmatlarining yillik xarajatlarining 14% ni tashkil etadi. Qolgan qismini esa soliqlar orqali davlat ta'minlaydi. Eng yuqori to'lov oyiga 300 yevro atrofida bo'lib, kam daromadli oilalar uchun bu xizmatlar deyarli yoki butunlay bepul taqdim etiladi [4].

O'zbekiston va Finlandiya ta'lim tizimlarining umumiy ko'rinishi

O'zbekiston va Finlandiya ta'lim tizimlari o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lsa-da, ularning maqsadlari va yondashuvlari qator jihatlarida o'xshashdir. Quyida har ikki mamlakatning ta'lim tizimlarining umumiy ko'rinishi tahlil qilinadi:

1. Ta'limning asosiy maqsadlari

- **O'zbekiston:** Ta'lim tizimi yosh avlodni tarbiyalash, ularni zamonaviy bilimlar bilan ta'minlash va milliy qadriyatlarni, madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan.
- **Finlandiya:** Ta'limning asosiy maqsadi, talabalarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularni mustaqil o'ylashga o'rgatish va hayot davomida o'qish madaniyatini shakllantirishdir.

2. Ta'lim bosqichlari

- **O'zbekiston:** Ta'lim tizimi maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, professional ta'lim va oliy ta'lim bosqichlaridan iborat. Maktab ta'limi 11 yildan iborat bo'lib, so'ngra oliy ta'lim muassasalariga kirish imkoniyatlari mavjud.
- **Finlandiya:** Ta'lim tizimi maktabgacha, boshlang'ich, o'rta va oliy ta'lim bosqichlarini o'z ichiga oladi. O'rta ta'lim ikki yo'nalishda amalga oshiriladi: umumiy va professional ta'lim.

3. O'qituvchilar roli

- **O'zbekiston:** O'qituvchilarning malakasini oshirish va ularning ta'lim jarayonidagi roli muhim ahamiyatga ega. Biroq, ularning yutuqlari va e'tibori ko'proq davlat siyosatiga bog'liq.
- **Finlandiya:** O'qituvchilar jamiyatning eng nufuzli kasblaridan biri hisoblanadi. Ularning malakasi yuqori darajada bo'lib, o'qituvchilarga katta erkinlik beriladi, bu esa ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi.

4. Innovatsiyalar va texnologiyalar

- **O'zbekiston:** Ta'lim tizimida zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarni joriy etish jarayoni davom etmoqda.
- **Finlandiya:** Ta'limda innovatsion metodlar va yangi texnologiyalar keng qo'llaniladi. Talabalar uchun individual yondashuvlar va o'zaro faoliyatni rivojlantirishga katta e'tibor beriladi.

5. Ta'lim tizimining ijtimoiy roli

- **O'zbekiston:** Ta'lim tizimi ijtimoiy tenglikni ta'minlash va jamiyatda barqarorlikni rivojlantirishga qaratilgan.
- **Finlandiya:** Ta'lim tizimi jamiyatda ijtimoiy adolat va tenglikni ta'minlaydi, har bir bola uchun sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratadi.

O'zbekiston va Finlandiya ta'lim tizimlari o'zaro ta'sir va o'rganish imkoniyatlariga ega. Har ikkala tizim ham yosh avlodni tarbiyalash va sifatli ta'lim berish maqsadida harakat qiladi. Ammo, ularning mintalitet yondashuvlari va metodlari farq qilsa-da, har bir mamlakatning ijtimoiy va madaniy kontekstiga bog'liq. Ta'lim tizimlarini rivojlantirishda o'zaro tajriba almashish kelajak uchun muhim ahamiyatga ega.

Global ta'lim xaritasidagi o'rin

O'zbekiston va Finlandiya ta'lim tizimlari o'zlarining ijtimoiy va madaniy kontekstlariga qarab, global ta'lim xaritasida turli o'rinlarni egallaydi. O'zbekiston, rivojlanayotgan davlat sifatida, ta'limni modernizatsiya qilish va xalqaro miqyosda tan olinadigan sifatli ta'limni taqdim

etishga harakat qilmoqda. Boshqa tomondan, Finlandiya ta'lim tizimi ko'plab davlatlar uchun namuna bo'lib, ta'lim sifatini oshirish va muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlarni taklif qiladi.

Xulosa

Bolalar uchun xavfsiz va rivojlantiruvchi muhit yaratish, ular uchun teng imkoniyatlar taqdim etish hamda o'qituvchilar va xodimlarga yuqori malaka talablari Finlandiyaning bolalar tarbiyasi tizimining muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi. Ta'lim tizimining bunday yondashuvi, bolalarni muvaffaqiyatli va baxtli insonlar qatorida tarbiyalashga yordam beradi.

O'zbekiston va Finlandiya ta'lim tizimlari, o'ziga xos yondashuvlari va tajribalari bilan global ta'lim xaritasida muhim o'rin tutadi. O'zbekiston uchun ta'lim tizimini yanada rivojlantirish va xalqaro standartlarga moslashtirishda Finn ta'lim tizimidan o'rganish imkoniyatlari mavjud. Har ikki mamlakatning tajribalari, boshqa davlatlar uchun ham foydali bo'lib, global ta'lim tizimida barqaror rivojlanishga hissa qo'shadi. Ta'lim orqali kelajakni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar va xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi prezidentining «Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi qarori

<https://kun.uz/news/2019/05/09/maktabgacha-talim-tizimini-2030-yilgacha-rivojlantirish-konsepsiyasi-tasdiqlandi-prezident-qarori>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-oktabrdagi “O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-5847-son Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-4545884>

3. Finlandiyada maktabgacha ta'lim. / Mas'ul muharrir: Qo'ysinov O.A. – Toshkent: “Science and Innovation” nashriyoti, 2023. – B. 59

4. Pasi Sahlberg. Finnish lessons 3.0: What can the world learn from educational change in Finland? Publisher: “Teachers College Press”, 2021. – P. 304

5. Eeva Hujala., Anne Valpas., Piia Roos., Janniina Vlas. The success Story of Finnish Early Childhood Education. Publisher: “Vertikal oy”, 2016. – P. 62

6. <https://chatgpt.com/>

7. <https://www.gazeta.uz/oz/2022/10/13/demography/>

KONFERENSIYADA ISHTIROKCHISINING ANKETASI

Muallifning to'liq F.I.Sh. (hammualliflar)	Mahmudova Dilafuz Baltabayevna
Ish joyi (<i>to'liq ko'rsatiladi</i>)	Xalqaro Nordic universiteti
Lavozimi	Psixologiya va maktabgacha ta'lim kafedrasida kata o'qituvchisi
Ilmiy darajasi va unvoni	v.b dotsent
Maqola yoki tezis nomi	O'zbekiston va finlandiya ta'lim tizimlarining global ta'lim xaritasidagi o'ri va ahamiyati
Mamlakat, shahar, tuman	Toshkent shahar

Ko'chasi, uy raqami	Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 8/2 uy. XNU birinchi binosi,
Uy telefoni, ish telefoni, mobil telefoni	90-389-49-69
E-mail yoki telegram manzili	dilafuzmakmudova1974@gmail.com
Ishtiroki: onlayn yoki oflayn	oflayn